

Anna Stańczyk

Przemoc i społeczne skutki konfliktów w Liberii i Sierra Leone

Streszczenie: Wojna domowa w Liberii rozpoczęła się w 1989 r., kiedy kraj ten został zaatakowany przez rebeliantów z Narodowego Frontu Patriotycznego Liberii (*National Patriotic Front of Liberia*, NPFL), kierowanego przez Charlesa Taylora. W Sierra Leone natomiast wojna domowa została zapoczątkowana w 1991 r. przez Zjednoczony Front Rewolucyjny (*Revolutionary United Front*, RUF), dowodzony przez Fodaya Sankohą. Artykuł opisuje specyfikę konfliktów w Liberii i Sierra Leone. Omawia kontekst społeczny i gospodarczy wojen, a także przyczyny ich długotrwałości. Ponadto przedstawia działania społeczności międzynarodowej na rzecz zakończenia przedłużającej się wojny domowej w Sierra Leone oraz znaczenie polityki „broń za diamenty”. W artykule wykorzystana została historyczno-analityczna metoda badawcza.

Słowa kluczowe: Afryka, konflikty, Liberia, Sierra Leone, krwawe diamenty, handel bronią.

Omawiając wojny w Liberii i Sierra Leone pod kątem społecznym, w pierwszym rzędzie należy zwrócić uwagę na liczbę ich ofiar. W liberyjskiej wojnie z lat 1989–1997 zginęło około 150 000 osób¹, natomiast w trwających jedenaście lat walkach w Sierra Leone

¹ *Konflikty w Afryce*, <http://www.unic.un.org.pl/afryka/index.php?id=2>, 27.05.2014.

(1991–2002) około 100 000². Nie sposób jednak precyzyjnie wskazać jaką część poległych stanowiły osoby cywilne, a jaką zaangażowani w działania zbrojne żołnierze i powstańcy. Trudno oszacować dokładną liczbę ofiar, gdyż należałoby także uwzględnić w niej zmarłych na skutek epidemii oraz wycieńczenia związanego z koniecznością migracji z terenów, na których toczyły się walki. W latach 90. wymienione państwa niejednokrotnie borykały się z epidemiami cholery, a obecnie nie ma możliwości ustalenia liczby pośrednich ofiar konfliktów związanych z brakiem odpowiedniej opieki i leków w czasie wojny³.

Okrucieństwa wojennej rzeczywistości nie oddadzą jednak statystyki. Konflikty te odznaczały się stosowaniem niebywałego terroru, strony konfliktów w bezlitosny sposób rozprawiały się zarówno z przeciwnikami, jak i ludnością cywilną. Wobec dużej części ofiar stosowano barbarzyńskie metody zabijania, a ocalali często woleliby zginąć. W Liberii to żołnierze rządowi z Sił Zbrojnych Liberii (AFL) mieli w najokrutniejszy sposób obchodzić się z ludnością cywilną, jednakże w swoich działaniach rebelianci niewiele się od nich różnili⁴. W przypadku Sierra Leone natomiast to rebelianckie oddziały RUF (*Revolutionary United Front*, Zjednoczony Front Rewolucyjny), dopuszczały się najbardziej brutalnych czynów, ich dziełem były masowe mordy oraz sadyistyczne okaleczanie ofiar. Siali spustoszenie w napadanych wsiach i miastach, mordowali ludność, dochodziło do niezliczonej liczby gwałtów. Ofiary bojowników RUF miały obcinane dłonie, stopy, uszy, a rebelianci lubili przed odcięciem rąk albo nóg zadawać pytanie: *Krótkie czy długie rękawy?*⁵ Liczba dokonanych tylko przez RUF amputacji szacowana jest na ponad cztery tysiące⁶. To wszystko szło często w parze z ćwiartowaniem

² *Sierra Leone*, <http://refugee.pl/index.php?mod=content&siteid=12>, 27.05.2014.

³ K. Trzczeński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone (1989–2002)*, Warszawa 2002, s. 162.

⁴ Tamże, s. 162–163.

⁵ Tamże, s. 119 i 163.

⁶ W. Burek, *Specjalny Trybunał dla Sierra Leone jako nowy etap w rozwoju międzynarodowego sądownictwa karnego*, <http://www.europeistyka.uj.edu.pl/documents/3458728/ee2b2c3f-c210-4a00-9544-d342a626fcef>, 27.05.2014.

ofiar, a także obdzieraniem ich żywcem ze skóry. Z kolei swoich wrogów rebelianci przypiekali na ogniu, dopuszczali się także stosowania wobec nich praktyk kanibalistycznych. Tysiące ocalałych świadków zbrodni wojennych to okaleczeni nie tylko fizycznie, ale i psychicznie, inwalidzi⁷.

W raporcie o wiele mówiącym tytule „Zabijemy cię jeśli będziesz płakać”, opartym na setkach wywiadów z ofiarami, świadkami oraz urzędnikami, organizacja Human Rights Watch opisuje nadużycia wobec kobiet w czasie wieloletniej wojny w Sierra Leone⁸. Dokument ten wskazuje, iż tysiące kobiet i dziewcząt w różnym wieku, o różnym pochodzeniu etnicznym oraz socjoekonomicznym było wówczas poddane szeroko rozpowszechnionej i systematycznej seksualnej przemocy, włączając w to gwałty indywidualne i zbiorowe, a także gwałty przy użyciu takich przedmiotów jak: broń, drewno, parasole oraz tłuczki⁹. Obie strony konfliktu dopuszczały się takich czynów, jednakże w przeważającej części byli to rebelianci. Rzesze dziewcząt i kobiet zostało także przez nich uprowadzone i poddane niewolnictwu seksualnemu, były zmuszane do bycia seksualnymi niewolnicami swoich partyzanckich „mężów”, pozostając jednocześnie narażone na tego typu przemoc ze strony innych walczących¹⁰.

Okres wojen w obu krajach był wyjątkowo trudny również ze względu na ogromne niedobory żywności. Głód wynikał z poważnych strat, jakich w wyniku działań zbrojnych doznało miejscowe rolnictwo, ale także rosnącej biedy, wielkich migracji oraz zniszczeń w infrastrukturze transportowej. Te z kolei przyczyniły się do sparaliżowania zaopatrzenia miast w takie produkty jak owoce, warzywa i zboża z czym związany był wzrost cen na artykuły spożywcze¹¹.

⁷ K. Trzciniński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 163.

⁸ ‘Systematic rape’ in Sierra Leone war, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/afri-ca/2662807.stm>, 27.05.2014.

⁹ “We’ll Kill You If You Cry”, <http://www.hrw.org/node/12376/section/4>, 27.05.2014.

¹⁰ Tamże.

¹¹ K. Trzciniński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 163.

Oprócz wszystkich tragedii, jakie dotykały mieszkańców obu państw w czasie trwania działań zbrojnych, konieczne jest także wskazanie na problem masowych migracji cywilów¹². Amerykańska Agencja do spraw Rozwoju Międzynarodowego (*The U.S. Agency for International Development*, USAID) oszacowała, iż w czasie wojny w Liberii w latach 1989–1997 kraj ten opuściło około 740 000 osób (z przedwojennych 2,5 miliona), a 1,2 miliona stało się uchodźcami wewnętrznymi¹³. Państwa, do których uciekali Liberyjczycy, to przede wszystkim Wybrzeże Kości Słoniowej, Gwinea oraz Sierra Leone. Równocześnie w Liberii schronienia szukali uchodźcy sierraleońscy¹⁴.

Jak wskazują dane UNHCR (*United Nations High Commissioner for Refugees*, Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców¹⁵), na skutek wojny domowej z kraju wyemigrowało ponad 450 000 Sierraleończyków, a około 800 000 zamieniło się w uchodźców we własnym państwie¹⁶. Znaczna część z nich wybrała ucieczkę do stolicy, czego efektem było duże przeludnienie Freetown. Podobna sytuacja miała miejsce w Monrowii, która również stała się punktem docelowym dla wielu uchodźców wewnętrznych. Emigranci ze Sierra Leone kierowali się głównie do Gwinei i Liberii, przy czym w początkach lat 90. duża fala Liberyjczyków ratowała się ucieczką właśnie do Sierra Leone¹⁷. Oba państwa więc zarówno dostarczały jak i przyjmowały uchodźców wojennych.

Mimo, iż UNHCR udzielał w czasie wojen w Liberii i Sierra Leone pomocy uciekinierom z tych państw, była ona niewystarczająca, a warunki życia w zorganizowanych dla uchodźców obozach skrajnie

¹² Tamże.

¹³ N. Cook, *Liberia: 1989–1997 Civil War, Post-War Developments, and U.S. Relations*, http://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metacrs8431/m1/1/high_res_d/RL30933_2003Dec31.pdf, 28.05.2014.

¹⁴ K. Trzciński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 164.

¹⁵ *Biuro Wysokiego Komisarza NZ ds. Uchodźców*, <http://www.unhcr-centralearope.org/pl/o-nas.html>, 28.05.2014.

¹⁶ *West and Central Africa Regional Overview*, <http://www.unhcr.org/3e2ebc213.pdf>, 28.05.2014.

¹⁷ K. Trzciński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 164.

trudne. Ich mieszkańcy musieli radzić sobie z takimi problemami jak niedożywienie i szybko rozprzestrzeniające się choroby zakaźne, żyli w poczuciu zagrożenia kradzieżą, zabójstwem, a także gwałtem¹⁸. Niestety bezpieczne nie były tam nawet dzieci. Raport przygotowany przez ONZ w 2002 r. na temat wykorzystywania seksualnego uchodźców przez pracowników organizacji pomocowych w Afryce Zachodniej wskazuje na wiele nadużyć w tym zakresie¹⁹. Informacje zebrane w raporcie świadczą o tym, że przebywające w obozach w Gwinei, Liberii oraz Sierra Leone dzieci, cierpiały z powodu przemocy seksualnej przez wiele lat²⁰. Wykorzystywali je miejscowi pracownicy takich organizacji jak Save the Children (zajmuje się ochroną praw dzieci, została założona w 1919 r. w Wielkiej Brytanii²¹) UNHCR, a także około czterdziestu innych²². Oprócz nich, w tym procederze udział brali wchodzący w skład pokojowych sił w Sierra Leone²³ żołnierze ONZ. Posiadali oni dolary, którymi płacili za robienie zdjęć pornograficznych lub świadczenie im usług seksualnych, mieli więc status najlepszych klientów. Nawet tutaj istniały jednak różnice, gdyż część z nich tego rodzaju usług domagała się, oferując w zamian jedynie mydło czy ciastko²⁴.

¹⁸ Tamże, s. 164–165.

¹⁹ *Investigation into sexual exploitation of refugees by aid workers in West Africa*, http://www.un.org/Depts/oios/reports/a57_465.htm, 28.05.2014.

²⁰ M. Karolkiewicz, *Seks za kawalek mydła*, <http://www.przegląd-tygodnik.pl/artukul/seks-za-kawalek-mydla>, 28.05.2014.

²¹ *Our History*, <http://www.savethechildren.org.uk/about-us/history>, 28.05.2014.

²² M. Karolkiewicz, dz.cyt.

²³ Misja Obserwacyjna Organizacji Narodów Zjednoczonych w Sierra Leone (UNOMSIL, *United Nations Observer Mission in Sierra Leone*) powołana została przez Radę Bezpieczeństwa ONZ 13 lipca 1998 roku w rezolucji nr 1181. Misja miała monitorować sytuację militarną i bezpieczeństwa na terenie Sierra Leone, uczestniczyć w rozbrajaniu i demobilizacji kombatantów, a także nadzorować przestrzeganie międzynarodowego prawa humanitarnego. Na jej miejsce, 22 października 1999 roku rezolucją nr 1270 Rada Bezpieczeństwa powołała Misję Organizacji Narodów Zjednoczonych w Sierra Leone (UNAMSIL, *United Nations Mission in Sierra Leone*) o szerszych kompetencjach. Na podstawie: UNOMSIL, http://www.unic.un.org.pl/misje_pokojowe/unomsil.php, 03.06.2014; UNAMSIL, http://www.unic.un.org.pl/misje_pokojowe/unamsil.php, 03.06.2014.

²⁴ M. Karolkiewicz, dz.cyt.

Krwawe wojny w Sierra Leone i Liberii doprowadziły do nieodwracalnych, jak się wydaje, zmian psychicznych wśród ludności, która je przeżyła. Doszło do upadku moralnych postaw, zwłaszcza wśród ludzi młodych. Chłopcy, a czasem także dziewczęta byli wcielani do oddziałów zbrojnych i zmuszani do walki oraz zabijania cywilów²⁵. Z uwagi na to, że była to szeroko rozpowszechniona praktyka, zaburzony został właściwy rozwój dzieci w tych krajach, niektóre z porwanych miały zaledwie sześć lat²⁶.

Angażowanie nieletnich w wojnę rozpoczął Charles Taylor i jego NPFL (*National Patriotic Front of Liberia*, Narodowy Front Patriotyczny Liberii), a inne walczące w obu wojnach strony szybko wzięły z niego przykład. Specjalistą w tym zakresie stał się RUF, działający w Sierra Leone. Część rekrutów samodzielnie zgłaszała się do oddziałów rządowych lub partyzanckich, gdyż ze względu na załamanie gospodarcze w warunkach wojennych, nie mieli pracy ani możliwości edukacji²⁷. ONZ oszacowała, iż w siedmioletniej wojnie domowej w Liberii walczyło nawet 20 000 dzieci zarówno po stronie rządu, jak i rebeliantów²⁸. W Sierra Leone natomiast około 5000 nieletnich brało udział w walkach, szacuje się, że następne 5000 zostało zwerbowanych do pracy w grupach walczących²⁹.

Szkolenie młodocianych żołnierzy odbywało się w przygotowanych do tego obozach, w których spędzali od paru dni do kilku tygodni, czasem miesięcy. W tym czasie mieli dostosować się do nowego dla nich sposobu życia żołnierzy³⁰. Musieli oni uczestniczyć w wielogodzinnych seansach filmowych, które jako właściwe przedstawiały po-

²⁵ K. Trzciński, *Problemy stabilizacji w Afryce Zachodniej*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, red. J.J. Milewski, W. Lizak, Warszawa 2002, s. 217; K. Trzciński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 165.

²⁶ K. Trzciński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 165.

²⁷ K. Trzciński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 165; M. Meredith, *Historia współczesnej Afryki. Pół wieku niepodległości*, Warszawa 2011, s. 494.

²⁸ *Global report on child soldiers*, http://www.worldwideopen.org/uploads/resources/files/511/CNFL011_Global_Report_on_Child_Soldiers.pdf, 28.05.2014.

²⁹ *Child Soldiers Global Report 2001- Sierra Leone*, <http://www.refworld.org/docid/498805d15.html>, 15.06.2014.

³⁰ K. Janiszewska, *Wojna w Sierra Leone – z dziećmi w roli głównej*, <http://refleksje.edu.pl/wp-content/uploads/2013/07/Karolina-Janiszewska.pdf>, 28.05.2014.

stawę nienawiści, stosowanie przemocy oraz maltretowanie innych, co popychało ich w końcu do walki i rozbudzało pragnienie wykazania się. Wiadome jest również, iż nieletnim podawano narkotyki. W ten sposób zabijano ich moralność i dodawano pewności siebie, jednocześnie wpędzając w uzależnienie³¹. Jak pisał Ryszard Kapuściński: „Taylor rekrutuje małe dzieci i daje im broń. Daje im także narkotyki i kiedy są pod ich wpływem, pcha tych chłopców do ataku. Oszołomione dzieci zachowują się jak kamikadze, rzucają się w ogień walki, idą wprost na kule, wylatują na minach”³². Podobne słowa można było usłyszeć od wykorzystywanych dzieci, 13-letni chłopiec mówił: „Dawali mi pigułki, po których byłem jak szalony. Zaczynałem więc bić ludzi po głowie i ranić ich, dopóki nie krwawili”³³.

Wojny w Liberii i Sierra Leone przyniosły ogromne cierpienia ich mieszkańcom, oba kraje zostały ponadto splądrowane, a ich gospodarki zrujnowane. Sytuacja była tym tragiczniejsza, iż już przed rozpoczęciem działań zbrojnych państwa te znajdowały się wśród najuboższych na świecie. Ucierpiało zwłaszcza rolnictwo i przemysł wydobywczy³⁴. Znacznie spadła produkcja ważnych towarów eksportowych, czyli kauczuku, kawy, kakao oraz drewna. Wyraźne załamanie widoczne było również w wydobywaniu i eksporcie zasobów naturalnych, takich jak rudy żelaza, boksyty, rudy, a także diamenty. Rebelianci często wykorzystywali surowce, czerpiąc z handlu nimi środki na swoje utrzymanie, na czym traciły krajowe budżety³⁵.

Szerszego opisu wymaga działalność Ch. Taylora w tym zakresie. Na opanowanych przez siebie terenach w okolicach miasta Gbarnga (przejęte przez rebeliantów już w maju 1990 r.), którym później nadano nazwę Wielka Liberia stworzył nie tylko swój rząd, ale także imperium handlowe, gdzie zarządzał obrotem surowcami. Sprzedawał rudę żelaza, złoto, drewno i diamenty. Udało mu się

³¹ K. Trzczyński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 165.

³² R. Kapuściński, *Heban*, Warszawa 2000, s. 264.

³³ *Zanim odcięli ręce, pytali: "krótki czy długi rekaw"?*, <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1020225,page,2,title,Zanim-odcieli-rece-pytali-krotki-czy-dlugi-rekaw,wid,12558439,wiadomosc.html?ticaid=112eaa>, 28.05.2014.

³⁴ K. Trzczyński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 169.

³⁵ Tamże.

szybko zawrzeć porozumienie handlowe z amerykańską firmą Firestone oraz kilkoma innymi zagranicznymi przedsiębiorstwami³⁶. Ch. Taylor czerpał miesięczne zyski rzędu 10 milionów dolarów z eksportu jednego tylko z wymienionych surowców, rudy żelaza. Była ona wywożona z Liberii drogą morską przez port Buchanan i większość z niej trafiała do portu Dunkierka we Francji. Ten europejski kraj był jednocześnie największym odbiorcą twardego drewna, sprzedawanego przez rebeliantów³⁷.

Przedsiębiorstwa z zagranicy obciążano koniecznością korzystania z usług „sił bezpieczeństwa” dla zapewnienia ochrony ich inwestycji, musiały także udzielać Ch. Taylorowi wsparcia, kiedy ten chciał kupić pojazdy czy olej opałowy dla swoich oddziałów. Nie wliczając trudnych do oszacowania zysków, płynących ze sprzedaży łupów wojennych takich jak na przykład oświetlenie ulic, sprzęt biurowy czy kradzione samochody, rozwinięta przez Ch. Taylora gospodarcza działalność przynosiła roczne wpływy rzędu 200 milionów dolarów tylko w przeciągu dwóch pierwszych lat wojny³⁸. Na imperium przywódcy NPFL zarabiali także jego krewni. Zarządzający południowo-zachodnim skrawkiem Liberii, brat Nelson w trzy miesiące potrafił dzięki handlowi diamentami i złotem zarobić dla siebie aż 10 milionów dolarów. Inny krewny majątku dorobił się, wyprzedając używane w górnictwie maszyny³⁹.

Ch. Taylor postanowił także spełnić daną wcześniej obietnicę i zemścić się na władzach Sierra Leone. Mimo jego nalegań bowiem, prezydent Joseph Saidu Mamoh włączył się do zorganizowanej przez ECOWAS (*Economic Community of West African States*, Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej) liberyjskiej akcji ECOMOG (*Economic Community of West African States Monitoring Group*, Grupa Monitorująca Wspólnoty), wsparł jej siły swoimi żołnierzami, a także użyczył im terytorium swego kraju, co z uwagi na granicze-

³⁶ M. Meredith, dz.cyt., s. 498–499.

³⁷ J. Gniadek, *Konflikty zbrojne w Liberii i Sierra Leone*, [w:] *Państwa Afryki Zachodniej*, tom I, red. Z. Łazowski, Warszawa 2006, s. 177.

³⁸ M. Meredith, dz.cyt., s. 499.

³⁹ Tamże.

nie z Liberią było niezwykle istotne ze względów logistycznych⁴⁰. Dodatkową zachętę dla ingerencji przywódcy NPFL w sytuację u swojego północno-zachodniego sąsiada stanowiły znajdujące się w odległości około 160 kilometrów od granicy pokaźne złoża sierraleońskich diamentów aluwialnych w Kono⁴¹. Ch. Taylor od początku wspierał Zjednoczony Front Rewolucyjny (RUF) Fodaya Sankoha, który w marcu 1991 r. wkroczył do Sierra Leone i zapoczątkował wojnę w tym kraju. Czynił to także dalej za swojej prezydentury, choć oficjalnie się tego wypierał, jak na przykład na przygotowanym przez Nigerię oraz ECOWAS spotkaniu w Abudży z lipca 1998 r.⁴² W czasie tamtejszych rozmów, w których udział brali sekretarz generalny ONZ Kofi Annan oraz prezydent Sierra Leone Ahmed Kabbah (wybrany na stanowisko w wyborach z marca 1996 r.⁴³), Ch. Taylor wyraził również poparcie dla starań o zakończenie wojny w Sierra Leone i skuteczne przeprowadzenie tam procesu pokojowego⁴⁴.

Deklaracje te były oczywiście fałszywe, a na arenie międzynarodowej rosło wobec niego podejrzenie, iż prowadzi z RUF handel wymienny „broń za diamenty”. Proceder ten był kontrowersyjny z uwagi na to, że ONZ nałożyło embargo zakazujące zaopatrywania Sierra Leone w broń, a Ch. Taylor w zamian za sierraleońskie diamenty nielegalnie wydobywane przez rebeliantów na okupowanych przez nich obszarach, miał im ją dostarczać⁴⁵. Zarzuty postawiono mu jednak oficjalnie dopiero z początkiem 1999 r., zrobiły to Stany Zjednoczone oraz Wielka Brytania. W ślad za tym poszły oskarżenia sierraleońskich władz, które zarzucały przywódcy Liberii pomoc w szkoleniu partyzantów. Miał je na terytorium tego kraju prowadzić Sam Bockarie, należący do przywództwa RUF⁴⁶. W odpowiedzi

⁴⁰ K. Trzciniński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 57; M. Meredith, dz.cyt., s. 497 i 499.

⁴¹ M. Meredith, dz.cyt., s. 499.

⁴² K. Trzciniński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 103.

⁴³ Ahmad Tejan Kabbah, <http://www.worldleaders.columbia.edu/participants/ahmad-tejan-kabbah>, 28.05.2014.

⁴⁴ K. Trzciniński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 103 i 140.

⁴⁵ Tamże, s. 103.

⁴⁶ Tamże.

Ch. Taylor obwinił sąsiedzkie państwo o udzielanie wsparcia jego politycznym przeciwnikom, jednocześnie odpierając wszelkie zarzuty wobec swojej osoby i nie przyznając się ani do nielegalnej sprzedaży diamentów i broni, ani do pomocy RUF⁴⁷.

Około roku 2000 prezydent Liberii znał już Wiktora Butta, zajmującego się przemytem broni byłego radzieckiego oficera, i prowadził z nim rozbudowane interesy. W. Butt organizował transporty uzbrojenia dla klientów z różnych obszarów konfliktowych na świecie, nie omijając miejsc, w których obowiązywało embargo ONZ na dostawy broni⁴⁸. Był właścicielem dużej floty powietrznej, w połowie lat 90. latało dla niego przynajmniej sto samolotów, co pozwalało mu działać na szeroką skalę i handlować ze wszystkimi zainteresowanymi. Nie zwracał uwagi na cele walczących, liczyła się dla niego zapłata, dlatego z jego usług korzystali nie tylko rebelianci, ale i rządzący. Ze względu na to, iż nie zwracając uwagi na embargo międzynarodowe, dostarczał broń objętym nimi stronom konfliktów, w MSZ Wielkiej Brytanii dorobił się takich przydomków jak „łamacz blokad”, czy „sprzedawca śmierci”⁴⁹. Głównymi odbiorcami jego towarów byli uczestnicy walk w Ameryce Łacińskiej i Afryce, a także Afgańczycy i Arabowie⁵⁰. Zaopatrywał również Sierra Leone i Liberię, gdzie transport ładunków po przylocie do Monrowii był wysyłany przez Ch. Taylora do partyzantów RUF, którzy odbierali je w przygranicznym hrabstwie Lofa. W ten sposób sierraleońscy rebelianci weszli w posiadanie tak profesjonalnego sprzętu jak wyrzutnie przeciwpancerne, systemy przeciwlotnicze, transportery opancerzone, broń przeciwpancerna, zakupili również śmigłowce Mi-24⁵¹. Otrzymywane za to diamenty prezydent Liberii wysyłał na sprzedaż, zwykle do Belgii, aby zapłacić W. Buttowi, któremu wręczano także same ka-

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże, s. 104.

⁴⁹ *Ekstradycja Wiktora Buta, słynnego »handlarza śmiercią«*, http://wyborcza.pl/1,76842,8667231,Ekstradycja_Wiktora_Buta_slynnego_handlarza_smiercia_.html, 29.05.2014.

⁵⁰ K. Godlewski, *Butem w Moskwę*, <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1510674,1,but-wiktor.read>, 29.05.2014.

⁵¹ K. Trzeciński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 104.

mienie szlachetne, co mu odpowiadało, ponieważ wiedział jak i gdzie korzystnie je spieniężyć⁵².

Tego typu działań nie dało się utrzymać w całkowitej tajemnicy, niejasny proceder przyciągnął uwagę międzynarodowej społeczności. Organizacje takie jak Global Witness⁵³ oraz Partnership Africa Canada⁵⁴ zaczęły zbierać materiały obciążające oficjalne liberyjskie władze, wskazując na nie, jako biorące udział w wymianie broni na diamenty⁵⁵. W wydanym przez Bank Światowy w czerwcu 2000 r. raporcie specjalnym dotyczącym sposobu, w jaki finansowane były wojny w państwach słabo rozwiniętych, centralne miejsce zajęła sprawa finansów RUF. W dokumencie stwierdzono, iż ta sierraleońska organizacja partyzancka fundusze na swoje efektywne utrzymanie czerpała z handlu krwawymi⁵⁶ diamentami⁵⁷.

W związku z tymi doniesieniami Rada Bezpieczeństwa ONZ rezolucją nr 1306 z 5 lipca 2000 r. nałożyła zakaz na import nieoszlifowanych diamentów z Sierra Leone, wyłączywszy z niego kamienie

⁵² D. Farah, *Krwawe diamenty. Tajna Sieć Finansowania Islamskich Terrorystów*, Kraków 2007, s. 59–60; K. Trzciniński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 104.

⁵³ Organizacja pozarządowa, która dokumentuje związki pomiędzy zasobami naturalnymi, konfliktami i korupcją oraz ujawnia w jaki sposób wpływa to na utrzymywanie się ubóstwa i destabilizacji, a także degradację środowiska. Na podstawie: *20 Years of Global Impact*, <http://new.globalwitness.org/20yearsimpact.php>, 20.06.2014.

⁵⁴ Organizacja pozarządowa, która podejmuje badania śledcze i prowadzi dialog polityczny w sprawach związanych z konfliktami, zarządzaniem surowcami naturalnymi oraz prawami człowieka w Afryce. PAC na całym świecie rozpoznawana jest dzięki jej wysiłkom na rzecz powstrzymania handlu konfliktowymi diamentami. Na podstawie: *PAC's Work*, <http://www.pacweb.org/en/about-us/pac-work>, 20.06.2014.

⁵⁵ K. Trzciniński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 104.

⁵⁶ Krwawe diamenty, nazywane także konfliktowymi, to według ONZ diamenty pochodzące z obszarów kontrolowanych przez siły lub ugrupowania funkcjonujące w opozycji do prawowitych i międzynarodowo uznanych rządów. Są one wykorzystywane do podejmowania działań zbrojnych wymierzonych w te rządy lub sprzecznych z decyzjami Rady Bezpieczeństwa. Na podstawie: *Conflict Diamonds*, http://www.diamondfacts.org/index.php?option=com_content%26view%3Darticle%26id%3D128%26Itemid%3D134%26lang%3Den, 20.06.2014.

⁵⁷ K. Trzciniński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 104–105.

o pochodzeniu certyfikowanym przez rząd tego kraju⁵⁸. Jednocześnie Narody Zjednoczone wezwały Liberię do wycofania się z prowadzenia wymiany broni na diamenty, a specjalnie powołana komisja miała ostatecznie zbadać jej wpływ na długotrwały konflikt w Sierra Leone⁵⁹. Eksperti ONZ szybko znaleźli dowody na szerokie wsparcie logistyczne i szkoleniowe zapewniane RUF przez liberyjskie władze, które pomagały także rebeliantom w pozyskiwaniu uzbrojenia oraz udostępniały im bazy wypadowe. Ustalenia komisji pokazały, że konieczne jest podjęcie przez ONZ kolejnych działań⁶⁰.

Doszło do tego 7 marca 2001 r., kiedy to przyjęta została rezolucja nr 1343 Rady Bezpieczeństwa⁶¹. Domagano się w niej, aby Liberia zaniechała wspierania sierraleońskiej partyzantki, a także wydalila wszelkich jej członków oraz zabroniła im podejmowania działań na jej terytorium. Zażądano również od władz w Monrowii wstrzymania importu nieszlifowanych diamentów Sierra Leone, nie posiadających wydanego przez rząd tego kraju certyfikatu pochodzenia⁶². Dokument ten stanowił wzmocnienie dla rezolucji Rady nr 788 obejmującej embargiem dostarczanie broni Liberii, a która wydana została jeszcze w 1992 r⁶³.

Z uwagi na brak reakcji na zalecenia ONZ ze strony liberyjskiego rządu, organizacja 7 maja 2001 r. opublikowała listę osób z zakazem podróżowania za granicę, na której oprócz prezydenta Taylora, znaleźli się ważni reprezentanci zarówno państwowych władz, jak i wojska. Zdecydowano także o nałożeniu całkowitego embarga na eksport diamentów przez Liberię⁶⁴. W wyniku sprzeciwu Francji oraz Chin

⁵⁸ *Security Council decides to impose prohibition on imports of rough diamonds from Sierra Leone*, <http://www.un.org/News/Press/docs/2000/20000705.sc6886.doc.html>, 30.05.2014.

⁵⁹ K. Trzciński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 105.

⁶⁰ Tamże, s. 105–106.

⁶¹ *Security Council demands that Liberia immediately cease support for Sierra Leone's RUF and other armed rebel groups*, <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sc7023.r1.doc.htm>, 20.06.2014.

⁶² Tamże.

⁶³ K. Trzciński, *Wojny w Liberii i Sierra Leone...*, s. 106.

⁶⁴ Tamże.

nie doszło jednak do rozszerzenia zakazu o sprzedaż drewna z tego kraju, co proponowały Wielka Brytania i Stany Zjednoczone. Weto wymienionych państw wynikało z tego, że należały one do głównych importerów drewna z mahoniu, hebanu oraz palisandru wywożonego z Liberii⁶⁵.

Podsumowując, mimo nakładanych przez społeczność międzynarodową ograniczeń, Ch. Taylor zgromadził fortunę na sierraleońskiej wojnie⁶⁶ (oficjalnie zakończona została 18 stycznia 2002 r., kiedy rząd prezydenta A. Kabbaha objął kontrolę nad całym krajem⁶⁷). W czasie jej trwania większość pochodzących z tego kraju diamentów przemycana była za pośrednictwem Liberii, czym zajmowali się wysyłani przez Ch. Taylora handlarze. Przerzucali oni jednak nie tylko drogocenne kamienie Sierra Leone, ale także diamenty z innych ogarniętych konfliktami krajów Afryki, jak Angola⁶⁸. Imperium Ch. Taylora oparte na działalności przestępczej, sprawnie funkcjonowało, przyczyniając się do wzrostu jego bogactwa. Już w połowie lat 90. wartość oficjalnego liberyjskiego eksportu zdecydowanie przewyższała wielkość produkcji rodzimej i wynosiła rocznie od 300 do 450 milionów dolarów⁶⁹.

Ogromną skalę okrucieństwa omawianych konfliktów, w których dochodziło do okaleczania ofiar, a czasem nawet kanibalizmu, próbuje się wyjaśniać poprzez doszukiwanie się w takim postępowaniu podobieństwa do praktykowanych wśród tajnych stowarzyszeń, krwawych inicjacyjnych praktyk⁷⁰. Przyjęcie do tego typu ugrupowań (należy do nich większa część ludności, zwłaszcza w Liberii) wiązało się podobno z koniecznością zamordowania kogoś lub zjedzenia mięsa ludzkiego. Jednakże jeśli nawet postępowanie walczących inspiro-

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ M. Meredith, dz.cyt., s. 509.

⁶⁷ *Sierra Leone*, http://www.globalsecurity.org/military/world/war/sierra_leone.htm, 20.06.2014.

⁶⁸ M. Meredith, dz.cyt., s. 509.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ M. Pawełczak, *Konflikty w Afryce Zachodniej 1989–2006*, [w:] *Konflikty kolonialne i postkolonialne w Afryce i Azji 1869–2006*, red. P. Ostaszewski, Warszawa 2006, s. 892–893.

wane było rytuałami, stanowiło to wyraz wypaczenia tradycyjnych zwyczajów i było sprzeczne z ich istotą⁷¹.

Długotrwałość konfliktów wynikała natomiast z posiadania przez oba państwa cennych surowców, dzięki którym walczący stosunkowo łatwo mogli pozyskiwać niezbędne dla prowadzenia swojej działalności środki. Ch. Taylor handlował głównie kauczukiem, drewnem, rudą żelaza, diamentami oraz złotem, a F. Sankoh, diamentami, drewnem i boksytami⁷². Dodatkowym wsparciem dla RUF było pośrednictwo Ch. Taylora w wymianie sierraleońskich diamentów na broń, które trwało mimo działań podejmowanych przez społeczność międzynarodową w celu zakończenia tego procederu.

Bibliografia

- Ahmad Tejan Kabbah, <http://www.worldleaders.columbia.edu/participants/ahmad-tejan-kabbah>, 28.05.2014.
- Biuro Wysokiego Komisarza NZ ds. Uchodźców, <http://www.unhcr-centraleurope.org/pl/o-nas.html>, 28.05.2014.
- Burek W., *Specjalny Trybunał dla Sierra Leone jako nowy etap w rozwoju międzynarodowego sądownictwa karnego*, <http://www.europeistyka.uj.edu.pl/documents/3458728/ee2b2c3f-c210-4a00-9544-d342a626fcef>, 27.05.2014.
- Child Soldiers Global Report 2001- Sierra Leone*, <http://www.refworld.org/docid/498805d15.html>, 15.06.2014.
- Conflict Diamonds*, http://www.diamondfacts.org/index.php%3Foption%3Dcom_content%26view%3Darticle%26id%3D128%26Itemid%3D134%26lang%3Den, 20.06.2014.
- Cook N., *Liberia: 1989–1997 Civil War, Post-War Developments, and U.S. Relations*, http://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metacrs8431/m1/1/high_res_d/RL30933_2003Dec31.pdf, 28.05.2014.
- Ekstradycja Wiktora Buta, słynnego »handlarza śmiercią«*, http://wyborcza.pl/1,76842,8667231,Ekstradycja_Wiktora_Buta_slynnego_handlarza_smiercia_.html, 29.05.2014.
- Farah D., *Krwawe diamenty. Tajna Sieć Finansowania Islamskich Terrorystów*, Kraków 2007.

⁷¹ Tamże, s. 893.

⁷² Tamże, s. 891.

- Global report on child soldiers*, http://www.worldwideopen.org/uploads/resources/files/511/CNFL011_Global_Report_on_Child_Soldiers.pdf, 28.05.2014.
- Gniadek J., *Konflikty zbrojne w Liberii i Sierra Leone*, [w:] *Państwa Afryki Zachodniej*, tom I, red. Z. Łazowski, Warszawa 2006.
- Godlewski K., *Butem w Moskwę*, <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1510674,1,but-wiktor.read>, 29.05.2014.
- Investigation into sexual exploitation of refugees by aid workers in West Africa*, http://www.un.org/Depts/oios/reports/a57_465.htm, 28.05.2014.
- Janiszewska K., *Wojna w Sierra Leone – z dziećmi w roli głównej*, <http://refleksje.edu.pl/wp-content/uploads/2013/07/Karolina-Janiszewska.pdf>, 28.05.2014.
- Kapuściński R., *Heban*, Warszawa 2000.
- Karolkiewicz M., *Seks za kawalek mydła*, <http://www.przeglad-tygodnik.pl/pl/artukul/seks-za-kawalek-mydla>, 28.05.2014.
- Konflikty w Afryce*, <http://www.unic.un.org.pl/afryka/index.php?id=2>, 27.05.2014.
- Maps of Western Africa*, <http://maps.howstuffworks.com/maps-of-western-africa.htm>, 17.06.2014.
- Meredith M., *Historia współczesnej Afryki. Pół wieku niepodległości*, Warszawa 2011.
- Our History*, <http://www.savethechildren.org.uk/about-us/history>, 28.05.2014.
- PAC's Work*, <http://www.pacweb.org/en/about-us/pac-work>, 20.06.2014.
- Pawelczak M., *Konflikty w Afryce Zachodniej 1989–2006*, [w:] *Konflikty kolonialne i postkolonialne w Afryce i Azji 1869–2006*, red. P. Ostaszewski, Warszawa 2006.
- Security Council decides to impose prohibition on imports of rough diamonds from Sierra Leone*, <http://www.un.org/News/Press/docs/2000/20000705.sc6886.doc.html>, 30.05.2014.
- Security Council demands that Liberia immediately cease support for Sierra Leone's RUF and other armed rebel groups*, <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sc7023.r1.doc.htm>, 20.06.2014.
- Sierra Leone*, http://www.globalsecurity.org/military/world/war/sierra_leone.htm, 20.06.2014.
- Sierra Leone*, <http://refugee.pl/index.php?mod=content&siteid=12>, 27.05.2014.
- 'Systematic rape' in Sierra Leone war*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2662807.stm>, 27.05.2014.
- Trzcziński K., *Problemy stabilizacji w Afryce Zachodniej*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, red. J.J. Milewski, W. Lizak, Warszawa 2002.
- Trzcziński K., *Wojny w Liberii i Sierra Leone (1989–2002)*, Warszawa 2002.
- UNAMSIL*, http://www.unic.un.org.pl/misje_pokojowe/unamsil.php, 03.06.2014.
- UNOMSIL*, http://www.unic.un.org.pl/misje_pokojowe/unomsil.php, 03.06.2014.
- "We'll Kill You If You Cry"*, <http://www.hrw.org/node/12376/section/4>, 27.05.2014.
- West and Central Africa Regional Overview*, <http://www.unhcr.org/3e2ebc213.pdf>, 28.05.2014.

Zanim odcięli ręce, pytali: „krótki czy długi rękaw”?, <http://wiadomosci.wp.pl/k-at,1020225,page,2,title,Zanim-odcieli-rece-pytali-krotki-czy-dlugi-rekaw,wid,12558439,wiadomosc.html?ticaid=112eaa>, 28.05.2014.

20 Years of Global Impact, <http://new.globalwitness.org/20yearsimpact.php>, 20.06.2014.

Violence and social consequences of the conflicts in Liberia and Sierra Leone

Summary: The civil war in Liberia began in 1989, when the country was attacked by the rebels of the National Patriotic Front of Liberia (NPFL) led by Charles Taylor. In Sierra Leone the civil war was initiated in 1991 by Revolutionary United Front (RUF) led by Foday Sankoh. The article describes the specifics of the conflicts in Liberia and Sierra Leone. It discusses social and economic context of the wars as well as causes of their longevity. In addition, it presents the international community actions for ending the prolonged civil war in Sierra Leone and the importance of the policy “weapon for diamonds”. The article uses a historical-analytical method of research.

Keywords: Africa, Liberia, Sierra Leone, blood diamonds, arms trade.